

Burgerkracht en Leefbaarheid: verwachtingen, ervaringen en mogelijkheden

Joke van der Zwaard en Maurice
Specht

7 maart 2013

Leeszaal Rotterdam West

Onderzoeksvragen

- Welk beleid van de lokale overheid en publieke instanties verdwijnen?
- Wat worden burgers geacht zelf te doen om hun wijk leefbaar te maken en te houden en kunnen ze dat?
- Welke randvoorwaarden en competenties zijn nodig om zulke activiteiten te ontplooiën?
- Hebben mensen die competenties en indien dat niet of onvoldoende het geval is: hoe kunnen de lokale overheid en professionals deze competenties stimuleren en versterken?
- En wat voor type beleidsmatige ondersteuning en professionaliteit veronderstelt zo'n burgerkrachtbenadering?

Aanpak

- Verbreden: lange historische lijn
- Kritisch benaderen
- Nauwkeurig kijken wat we weten en wat we denken te weten

KENNISWERKPLAATS
Leefbare wijken

Een lange voorgeschiedenis

1. de verschuiving van de verzorgingsstaat naar de participatiestaat
2. het belang van de wijk voor oplossen van maatschappelijke vraagstukken
3. de emancipatie- en protestbewegingen van de jaren '70.

HENNISWERKPLAATS
Leefbare wijken

Eigen verantwoordelijkheid

Belofte

- *Het sociale motief*
- *Het economisch motief*
- *Het persoonlijke motief*
- *Het complexiteitsmotief*
- *Het zingevingsmotief*
- *Het onhandigheidsmotief*

Schaduwkanten

- *Een mooi en naïef verhaal voor bezuinigen*
- *Zelfredzaamheid als overheidsbeleid*
- *Het gevaar van ongelijkheid*
- *Een onvermogen tot geduld*
- *Miskenning van de professional*
- *Waar blijft de kritische burger*

Genuanceerd samenspel

- Naïef enthousiasme temperen, zonder het kind met het badwater weg te gooien.
- *Het is misschien crisis en we moeten meer met minder. Maar hoe dit nieuwe samenspel tussen burgers, professionals, bestuurders en ondernemers er uit moet zien, daar zijn we nog niet uit. Zelfredzaamheid, samen komen we er wel uit.”*

Beschikbare gegevens over vrijwillige inzet in en voor de buurt?

*Staat de 'achteroverleunende burger' model
voor de Nederlander/Rotterdammer van
tegenwoordig?*

Leefbare wijken

Surveygegevens over vrijwilligerswerk

- Deelnamecijfer vrijwilligerswerk al jarenlang constant: 40%
- Aanzienlijk hoger dan omliggende landen
- R'dam: 30%, maar landelijke en plaatselijke cijfers zijn moeilijk vergelijkbaar
- Onderrapportage: gericht op traditionele organisaties, oubollig imago

Contraproductieve pessimistische beeldvorming

‘Burgerkracht is nooit weggeweest. De kracht van burgers is hooguit tijdelijk van het netvlies van beleidsmakers verdwenen. Burgers, buren, kennissen en gezinsleden hebben zich altijd bekommerd om hun naasten’

Sprinkhuizen & Scholten 2012

Risico van self fulfilling prophecy

Toegespitst op de buurt

- Vanzelfsprekende alledaagse interacties
- Wederzijdse dienstverlening
(verschil vrijetijdsmonitor + netwerkanalyses)
- Aanpassing gedrag aan omgeving
(inschatting buren en buurtgenoten)
- Onderzoeken volgen het beleid
(van sociale cohesie/contactladder naar eigen initiatief – ‘onbevlekt’ en kritisch)

Meer bewonersinitiatief – meer sociale ongelijkheid?

- Vrees 1: vooral mensen die toch al ‘goed voor zichzelf kunnen zorgen’ zullen profiteren.
- Vrees 2: In de wijken met de meeste leefbaarheidsproblemen zit de minste burgerkracht.

Hoe kwetsbaar is de ‘kwetsbare’ burger/wijk?

Wat vonden we?

- Belangrijkste motieven van vrijwilligerswerk zijn: altruïsme (gericht op 'de ander') en pragmatisme (problemen oplossen).
- Hoge inkomens en hoge opleidingen doen minder in hun buurt, middelbaar opgeleide mensen zijn ietwat oververtegenwoordigd.
- Bewonersinitiatieven trekken andere groepen aan/erbij.
- Niet de objectieve kenmerken van een buurt, maar de beleving ervan bepalen bewonersinzet.
- Relevant voor inzet: individuele actie-ervaringen en aktiegeschiedenis van de buurt (sociaal-fysieke infrastructuur)

70 bewonerswerkgroepen Oude Westen, Rotterdam Circa 10.000 inwoners, circa 30 straten

Interne organisatie buurtwinkel/Aktiegroep Het Oude Westen: 24 buurtwinkeliers (5 dagen 9-17 uur open), Steungroep/beleidsgroep, Financiële commissie *Communicatie:* redactie/productie/verspreiding maandelijks bulletin voor actieve vrijwilligers, redactie/productie/huis-aan-huis-verspreiding buurtkrant (maandelijks, oplage 4500)redactie website, organisatie 4-jaarlijks Aktiegroepcafé, jaarlijkse feesten: wijkzeskamp/rommelmarkt, Han's Kerstbal voor vrijwilligers, Nieuwjaarsfeest i.s.m. instellingen in de wijk, *Straatgroepen:* 1 pleingroep, opgericht n.a.v. problemen met dealers en overlast van jongeren, 3 straatgroepen + 1 samenwerkingsverband van straatgroepen i.v.m. herstructureringsplannen (protesten, alternatieven en tijdelijke leefbaarheidsoplossingen), 8 straatgroepen die –al dan niet op eigen initiatief – buitenruimte opknapt en onderhouden, 7 Opzoomerstraatgroepen. *Wijkpark:* organisatie en beheer, contact met gemeente, wijktuin in zelfbeheer, Dierenhof, Theeterras (wekelijks in de zomer)Educatieve activiteiten met kinderen (i.s.m. scholen). *Verder m.b.t. openbare ruimte:* Oude Westen Eigenwijs: onderzoekt, overlegt en doet voorstellen voor inrichting, beheer en gebruik diverse plekken in de wijk. Drugs in Kleur: 'schouwt' tweewekelijks de wijk op aanwijzingen voor drugsgelateerde activiteiten, Buurtouders: 8 ouders die de straat opgaan en gesprek aangaan met 'hangjongeren'. Werkgroep die speelplek opknapt.Tussentuin: tijdelijke tuin + podium/muziekprogramma op sloopplek, Duimdropcontainer, in zelfbeheer sinds Deelgemeente subsidie introk. *Bewonersinitiatieven n.a.v. sluiting publieke voorzieningen:* Clubhuisje in zelfbeheer (20 jaar, paar avonden open), Een Leeszaal in zelfbeheer, n.a.v. sluiting buurtbibliotheek (100 vrijwilligers), Alternatieve invulling (Lokaal Cultuur Centrum) voor wijkgebouw Odeon (i.o.), Een buurthuis in zelfbeheer n.a.v. sluiting laatste buurthuis in de wijk (i.o.), *Jongeren:* zanggroep Vocalz, muziekgroep/studio, meidengroep Krachtvrouwen die op eigen kracht sportactiviteiten voor kinderen organiseert *Vrouwengroepen:* 1 Chinees, 1 Marokkaans, 1 Hindostaans-Surinaams, 2 gemixt Surinaams, 3 wereld-gemixt, *Huurderskwesities:* spreekuur Samen Door Een Deur, voor mensen die bij de woningcorporatie geen gehoor vinden voor klachten, welkomproject, bezoek nieuwe bewoners, Woonwensenonderzoek, i.v.m. problemen om binnen de wijk te verhuizen. Spreekuur woonwensen, Ouder worden in de wijk, onderzoek en ontwikkeling van woonexperimenten. *En verder:* fietsenstalling in zelfbeheer, duiven(overlast)campagne, Turkse werkgroep Oude Westen: wekelijkse eigen activiteiten, jaarlijks organisatie Internationale Kinderdag + Turks Republiekfeest, Somalisch spreekuur, Toneelstuk Somalische vrouwen, Marokkaanse culturele Vereniging Oude Westen, Huiswerkklas (bestaat 40 jaar), Ruilpunt/winkel, Taalzelfhelpgroep, Voorleesgroep, Wijkpastoraat + voedselbank met diverse vrijwilligers/groepen, vrijwilligersgroep Speeltuin Weena, Spirit+, seniorenvereniging

Collectieve zelfredzaamheid

Bewoners voelen zich in staat en zijn bereid om gezamenlijk problemen in de buurt aan te pakken

(on)gunstige condities voor collectieve zelfredzaamheid

- Publieke vertrouwdheid
- Reputatie van (bewoners van) de wijk
- Betrokken en deskundige overheid
- Ernstige problemen
- Sociale en fysieke infrastructuur

KENNISWERKPLAATS
Leefbare wijken

Ondernemende kwaliteiten: autonomie, gevoel greep te hebben op eigen leven, mondig, assertief, niet bang zijn voor afwijzing en agressie, zelfvertrouwen, competent zijn/voelen, handelingsbereid, verantwoordelijkheid durven/willen nemen, streven naar het vinden van oplossingen en behalen van concreet resultaat, plichtsbesef, burgermoed, durf, lef, investeren in iets waarvan resultaat onzeker is, daadkracht, energiek, trekkers, leiderschapskwaliteiten, doorzettingsvermogen, sociale veerkracht (versus gevoelens van machteloosheid), tegen de regels in durven gaan, niet bescheiden, weten hun werk zichtbaar te maken, aandacht en waardering genereren, pragmatische onderzoekende houding, waakzaam

Gedrevenheid: betrokken, publieke betrokkenheid, (duurzaam) engagement, enthousiast, idealen hebben, nieuwsgierig, interesse in buurtaangelegenheden, een (eigenwijze) visie hebben op de buurt, samenleving en wat er zou moeten veranderen, kritisch, eigenwijs, burgerlijk ongehoorzaam, het woord 'nee' niet kunnen horen, doorgaan waar 'verstandige' mensen zouden ophouden, passie, kunnen overtuigen, overredingskracht

Sociale instelling/vaardigheden: kunnen onderhandelen, kunnen verleiden, tact, vriendelijk, attent, met conflicten kunnen omgaan, communicatieve vaardigheden, democratische capaciteiten, humor, kunnen luisteren, menwerkingsgewoontes/vaardigheden – organisatietalent, rekening kunnen houden met, compromisbereidheid, relational power, het vermogen om productieve samenwerkingsrelaties aan te gaan met strategisch gekozen partners, Verbinders, beschermheren kunnen inschakelen, werelden kunnen verbinden, sterke en zwakke banden hebben, steeds nieuwe contacten aangaan, probleemoplossend vermogen, geduld, kunnen omgaan met kritiek, sociale reflexiviteit, onderscheid kunnen maken tussen individueel belang, groepsbelang, publiek belang, betrokkenheid, empathie, medemenselijkheid, belangstelling, begrip en waardering voor andere mensen, Altruïsme, vertrouwen, betrouwbaar, tolerant, onbevooroordeeld/open, waardeert verschil, zorgvuldig, zorgzaam, mensen een tweede kans geven, gastvrij, mensen op hun gemak kunnen stellen

Specifieke kennis: beheersing van (Nederlandse) taal – mondeling, schriftelijk, meertalig (in diverse betekenissen)

bureaucratische kennis en vaardigheden, institutioneel en inhoudelijk begrip, geïnformeerd zijn (over lokale situatie, politiek, en over voorbeelden/aanpak elders), informatie kunnen verwerken en doorgeven

Al doende leren

- Van anderen leren
- Open organisatie
- Vakmanschap eigen maken in sociale interactie
- Hoge verwachtingen
- Serieus nemen

KENNISWERKPLAATS
Leefbare wijken

Aandacht voor professionals

- Meer ruimte voor professionals (Tonkens: er wordt op dit moment vooral georganiseerd wordt op basis van wantrouwen in plaats van op vertrouwen)
- *Best persons* (Van den Brink et. al) en *Vakmanschap* (Oosterling)
- Verhouden tot zowel leef- als systeemwereld; strategieën en tactieken
- Ongepast gedrag: verbinden wat niet vanzelfsprekend is, bespreken wat veelal onbesproken blijft en het benoemen wat onderbelicht blijft

Kunst van het verbinden

- *Loslaten en er zijn*
- *Precisie en de grote lijn bewaken*
- *Flexibel meedenken en gezonde tegenspraak*
- *Bijzondere projecten of regulier beleid*
- *Groepsbelang en algemeen belang*
- *Spontaan, geregisseerd of iets er tussen in*
- *Metis en techne*
- *Alledaags handelen en strategisch handelen*

- De (deel-)gemeente weet nog niet welke verantwoordelijkheden ze aan burgers wil laten
- De achteroverleunende burger bestaat niet
- Meer verantwoordelijkheid van burgers vraagt **meer** inzet van de overheid en om te beginnen meer vertrouwen
- Aan de kwaliteit van het beheer lezen burgers het belang af wat en wie een overheid van waarde acht, en wat het nut van eigen inzet kan zijn.
- Investeren in 'stenen' is een noodzakelijke conditie voor collectieve zelfredzaamheid
- Militant optimisme is een kans, mits de kritiek die er inzit ook wordt meegenomen.
- Collectieve zelfredzaamheid vraagt een betrokken overheid die zijn verantwoordelijkheden niet aan/uitbesteedt